

UDK 81-13

81'2/'44

Pregledni rad

Primljen 23. svibnja 2011., prihvaćen za tisak 3. studenog 2011.

Ana Kedveš

METODOLOŠKI PRISTUPI U PRAGMATIČKIM ISTRAŽIVANJIMA

Uvod

Istraživanja u pragmatiki, dijelu lingvistike koji se bavi proučavanjem značenja izraza u kontekstu govornikovog iskazivanja poruke i načina na koji ju slušatelj prima (Yule, 1996), posebno su složena. Kod prikupljanja podataka o pragmatičkim pojavama potrebno je voditi računa o varijabilnosti njihovih socijalnih svojstava te strategijskih, akcijskih i jezičnih izbora govornika kojima ostvaruju svoje komunikacijske ciljeve (Kasper i Dahl, 1991). Valjanost rezultata pragmatičkih istraživanja uvjetovana je odabirom prikladnog metodološkog pristupa te pouzdanih postupaka i instrumenta za prikupljanje podataka.

Ovaj rad pruža pregled osnovnih metodoloških pristupa u pragmatičkim istraživanjima te osvrt na pojedine postupke i instrumente prikupljanja podataka i njihovu primjenjivost ovisno o područjima istraživačkog interesa.

Metodološki pristupi u pragmatičkim istraživanjima

Kao i u ostalim granama lingvistike, metodologija je pragmatičkih istraživanja vrlo heterogena. Istraživački se pristupi i metode, primjerice, mogu dijeliti na kvalitativne i kvantitativne, eksperimentalne i promatračke, deskriptivne i interpretativne, itd. Ovdje će u detaljnije izložiti tri metodološka pristupa koji predlažu Bangerter i Clark (2004). Prema mjestu prikupljanja podataka, nazvali su ih: *istraživanje iz naslonjača*, *istraživanje na terenu* te *istraživanje u laboratoriju*.

Istraživanje iz naslonjača

Počeci istraživanja u pragmatici, prema Bangerteru i Clarku, događali su se u *naslonjaču*. Upravo su iz naslonjača istraživali John Langshaw Austin, Herbart Paul Grice i John Searle (Blečić, 2010). Tim terminom obuhvaćena je introspektivna istraživačka metoda koju je moguće primijeniti bilo gdje, pa i u naslonjaču. Primarno se zasniva na istraživačevoj intuiciji o jeziku i implikacijama njegove uporabe, a polazište su joj različita filozofska stajališta. Prvenstveno, javila se kao reakcija na logički pozitivizam (Jucker, 2009:1615) i omogućila redefiniranje uloge jezika i otkrivanje njegovih funkcija, osim one opisivanja stvarnosti pomoću istinitih i neistinitih iskaza. Tijekom tog procesa izgubile su se granice između filozofije jezika, filozofije djelovanja te filozofije uma i etike (Green, 2007).

Jucker (2009) razlikuje dva osnovna postupka prikupljanja podataka unutar te metode. Prvi je filozofski i u okviru njega istraživač, prema svojoj intuiciji, zamišlja različite iskaze govornika nekoga jezika te širok spektar komunikacijskih konteksta. Analizirajući navedeno, donosi zaključke o prirodi komunikacijskog procesa i jezičnih pojava. Intervjuiranje je drugi postupak prikupljanja podataka tom metodom. Ispitanici ne produciraju (samo) jezične iskaze, nego i stavove, procjene i mišljenja o pojedinim jezičnim pitanjima. Yuan (2001) je primjerice intervjuirala ispitanike o njihovim stavovima prema različitim istraživačkim instrumentima, poput testova nadopunjavanja, igre uloga, itd.

Međutim, taj je oblik istraživanja ograničen istraživačevom (ili ispitanikovom) sposobnošću intuitivnog zaključivanja:

Nemoguće je zamisliti skrivene procese koji se odvijaju u pozadini planiranja i pronalaženja riječi i teško je umno simulirati nepredvidljivost pomaka u socijalnoj interakciji. A procjene donesene iz naslonjača podložne su pristranosti, nepouzdanosti i ograničenosti (Schütze, 1996, u Bangerter i Clark, 2004: 25)

što je neophodno uzeti u obzir pri odabiru ovoga postupka te procjenjivanju valjanosti dobivenih rezultata.

Istraživanje na terenu

Ovaj istraživački pristup podrazumijeva strogo empirijske procedure i istraživači ga koriste za skupljanje prirodno postojećih podataka. Važno je naglasiti da je empiristička osnova ove vrste istraživanja zasnovana na činjenici da prikupljeni podaci nisu nastali na inicijativu istraživača ili u okviru njegova projekta, već posve neovisno o istraživanju, iz komunikacijskih potreba govornika (Jucker, 2009:1615). Dijelovi govora zacijelo se čine najuvjerljivijim uzorcima, no i primjeri iz pisanoga jezika, čiji je nastanak

motiviran komunikacijskim svrhama, mogu poslužiti kao autentičan i vjerodostojan istraživački korpus. U pragmatici postoji više metoda provođenja istraživanja na terenu: takozvana *metoda bilježnice*, *filološka metoda*, *metoda analize razgovora* i *korpusna metoda*.

Metoda bilježnice

Istraživač koji primjenjuje *metodu bilježnice* s posebnom pažnjom sluša i zapisuje (ili na drugačiji način pohranjuje) komunikacijske obrasce i dijelove govora na koje nailazi te ih koristi u daljnjoj obradi. Ta je metoda primjenjiva u svim sferama svakodnevnog života, u obiteljima, među prijateljima, na radnom mjestu, na javnim prostorima itd. Manes i Wolfson (1981) tu metodu nazivaju „etnografskim pristupom“ te smatraju da je „jedini pouzdani način prikupljanja podataka o funkcioniranju komplimentata ili, zapravo, bilo kojih drugih govornih činova.“ (Manes i Wolfson, 1981:115)

Međutim, ta metoda, kao i sve druge, ima određenih nedostataka. Naime, podaci se prikupljaju vrlo sporo, tijekom dužeg vremenskog razdoblja te je nužno uključiti barem nekoliko istraživača. Prikupljanje takozvanih prirodno postojećih (eng. *naturally occurring*) podataka rijetko je sustavno. Demografska obilježja sudionika, poput dobi, spola, etničke pripadnosti i socioekonomskog statusa, često su nepoznata i/ili nedostupna istraživaču. Beebe i Cummins (1996) i Beal (1990) u svojim su istraživanjima imali poteškoća s pronalaskom uzoraka pragmatičkih obrazaca koje su proučavali. Iako se etnografska obilježja te metode mogu svrstati u prednosti, prate ih i određeni nedostaci. Naime, pri prikupljanju podataka istraživači promatraju određenu zajednicu govornika. Najčešće su pritom orijentiraju na svoje uže i šire obitelji, prijatelje i poznanike, kolege i ostale ljude koje svakodnevno susreću. Pritom se nameće pitanje u kojoj je mjeri takav uzorak reprezentativan te može li se promatrati kao zajednica govornika (Nurani, 2009). Beebe i Cummings (1996) navode da je populacija u velikim urbanim centrima izrazito mobilna, ne samo u prostornom, već i u društvenom smislu, te da krug ljudi oko istraživača ne može u potpunosti predstavljati govornu raznolikost određene jezične zajednice. Osim toga, kod korištenja uređaja za video ili zvučno zapisivanje, ispitanici se mogu osjećati nelagodno, što utječe na njihove postupke te jezičnu produkciju. S druge strane, kod manualnog zapisivanja jezičnih obrazaca, kvaliteta dobivenog uzorka ovisi o istraživačevoj sposobnosti te pamćenju.

Filološka metoda

Kod *filološke metode* podaci se prikupljaju iz različitih fikcijskih izvora. Istraživač može, primjerice, iščitavati romane, kratke priče ili drame i pritom tražiti određene jezične obrasce. Dosljednost i točnost pri tom procesu

od presudne su važnosti i zato je, u svrhu dobivanja što pouzdanijih rezultata, poželjno da više istraživača radi na istim izvorima (Jucker, 2009). Osim toga, tijekom prikupljanja podataka potrebno je osvijestiti postojanje više različitih razina na kojima se odvija fiksijska komunikacija: na relaciji između autora i publike, između fiksijskih likova, unutar likova samih itd. Perspektiva naracije također može pružiti vrijedan uvid u pojedine segmente komunikacijskih obrazaca koji su istraživaču od interesa. Primjenjivanje te metode može se također pokazati zamornim i dugotrajnim, prvenstveno zbog anomalija i nepredvidljivosti distribucije ciljanih jezičnih pojava.

Najveća zamjerka filološke metode tiče se njezine vjerodostojnosti. Manes i Wolfson (1981) dovode u pitanje autentičnost jezika fikcije i sumnjaju da zaključci o pragmatičkim obrascima doneseni na temelju filološke metode mogu biti primjenjivi na jezik u cijelosti. Prema njima, jedino sekvenca govora prikupljene etnografskom metodom mogu pružiti uvid u stvarnu uporabu jezika. S druge strane, Saville-Troike (1989) tvrdi da obrasci komunikacije u književnim djelima odražavaju normativnu idealizaciju jezika te predstavljaju tipologiju likova, odnosno ljudi, i načina na koji oni stereotipno koriste jezik.

Prema Labovu (1972) istraživanja se trebaju orijentirati k onom jeziku koji ljudi koriste kada se svađaju sa svojim ženama, šale s prijateljima i zavaravaju neprijatelje. Uzimajući to u obzir, filmski scenariji mogu poslužiti kao bogat izvor podataka za istraživače. Dakle, otkrivanje normi socijalno prihvatljive uporabe jezika te kanonskog oblika pragmatičkih obrazaca moguće je i proučavanjem jezika filmske umjetnosti (Rose, 2001), no empirijsko je pitanje u kolikoj mjeri. Rose (1996) daje veliku ulogu korištenju filma u pragmatičkim istraživanjima, posebno onim međujezičnim i međukulturalnim. Najveću prednost filma Rose vidi u bogatom kontekstualnom okviru filmskoga jezika, zbog čega može poslužiti ne samo kao pogodan izvor podataka već i kao orijentir, odnosno osnova za izradu instrumenata za primarno prikupljanje podataka poput upitnika, scenarija za igra uloga i slično.

Metoda analize razgovora

Ova se istraživačka metoda primjenjuje u radu s prijepisima stvarnih razgovora koje su sudionici svojedobno vodili. Istraživači pregledavaju prikupljene podatke izolirajući ciljne komunikacijske obrasce koje zatim analiziraju i interpretiraju dobivene rezultate. Glavna prednost te metode neupitna je autentičnost podataka na kojima se radi, istraživač može biti posve siguran da su obrasci koje proučava zaista prisutni u svakodnevnoj komunikaciji. I kod te se metode, naravno, mogu javiti poteškoće. Obrada je podataka manualna, kao i kod fiksijskih izvora, te kao takva zahtijeva mnogo vremena i resursa. Također, distribucija ciljanih obrazaca posve je nepredvidljiva i ponekad može biti vrlo teško prikupiti reprezentativni uzorak.

Korpusna metoda

Ova metoda uključuje sve istraživačke postupke koji se primjenjuju u radu s digitaliziranim korpusima te računalnim tehnikama pretraživanja (Jucker, 2009). U osnovi, korpusna je metoda vrlo slična filološkoj metodi i metodi analize razgovora, razlikuje se u proceduralnim karakteristikama – prve se dvije metode provode manualno, a korpusna je metoda u potpunosti automatizirana.

Jucker (2009) navodi dvije osnovne vrste korpusnih pretraživanja. Prva se provodi tražeći određene lekseme koji indiciraju prisutnost neke jezične pojave. Tako se u nekome korpusu mogu tražiti, primjerice, eksplicitni performativni oblici koji upućuju na prisutnost govornih činova (glagoli *zahvaliti*, *oprostiti*, *čestitati* itd.). Međutim, ponekad govorni činovi ne sadrže takve primarne performative, već su ostvareni kroz određene formulaične iskaze, uvriježene među govornicima (Blečić, 2010). Zato se ponekad, umjesto potrage za pojedinim leksemima, traže čitavi *nizovi* (*search strings*). Nizovi se konstruiraju tako da budu što sličniji ciljanim iskazima na sintaktičkoj, ali i funkcionalnoj razini. Kod pretraživanja s nizovima, važno je razmotriti jesu li ciljani iskazi standardizirani u tolikoj mjeri da će biti identificirani kroz parametre istraživanja. Manes i Wolfson (1981) otkrili su relativno pravilne sintaktičke obrasce kod komplimenta u američkim engleskom te ih smatraju potencijalnim kandidatima za takvu vrstu istraživanja.

Istraživanje u laboratoriju

Termin *istraživanje u laboratoriju* odnosi se na sve one postupke koje istraživači primjenjuju kako bi izravno od ispitanika dobili relevantne podatke. Uspjeh tog istraživanja ovisi o suradnji ispitanika koji su najčešće zamoljeni da zamisle određene komunikacijske situacije te o vlastitim iskazima i iskazima sugovornika (Jucker, 2009). Dakle, oni jezične obrasce ne generiraju iz svojih intrinzičnih komunikacijskih potreba, već pretvarajući se, zbog čega kritičari tog pristupa upozoravaju na neprirodnost dobivenih podataka. Glavna je prednost tog pristupa u činjenici da je istraživač u mogućnosti kontrolirati različite varijable koje utječu na ishode istraživanja. Dva su glavna instrumenta koja se primjenjuju kod te metode test nadopunjavanja diskursa i igra uloga.

Osim navedenih, postoje i neuropragmatičke metode istraživanja koje se primjenjuju u stvarnim laboratorijima pod strogo kontroliranim uvjetima i koje podrazumijevaju korištenje preciznih medicinskih instrumenata. Neuropragmatička istraživanja otkrivaju kako mozak i um koriste jezik, razumiju ga te produciraju verbalne pragmatičke obrasce kod zdravih, kao i kod ljudi s moždanim oštećenjima (Stemmer i Schönle, 2000).

Test nadopunjavanja diskursa

Test nadopunjavanja diskursa (*Discourse Completion Test*, u daljnjem tekstu *DCT*) ima dugu povijest korištenja u pragmatičkim istraživanjima. Blum-Kulka i suradnici (1989) koristili su taj instrument u međukulturnom istraživanju govornih činova, posebice zahtjeva i isprika. Dahl i Kasper (1991) definiraju *DCT* kao pisani upitnik koji sadrži kratke opise određenih situacija kroz koje su naznačeni traženi pragmatički obrasci. Razlikujemo nekoliko različitih vrsta *DCT*-a. Prvo, postoji klasični tip, gdje traženom odgovoru ispitanika prethodi kratka uputa s objašnjenjem, a slijedi ga odgovor zamišljenog sugovornika. U drugom tipu *DCT*-a ispitanik odgovara na izravni upit sugovornika. Osim takvih strukturiranih oblika, postoji i otvoreni *DCT*, u kojemu ispitanici na temelju upute samostalno oblikuju iskaze koje bi dali u naznačenom kontekstu. Kod otvorenog tipa istraživač može zahtijevati isključivo verbalni odgovor, ali ispitanici mogu također odgovarati neverbalno ili ne odgovoriti uopće. Billmeyer i Varghese (2000) modificirali su otvoreni oblik *DCT*-a proširujući uputu ispitanicima s mnoštvom detalja o kontekstu komunikacijskog procesa te informacijama o osjećajima, stavovima i potrebama govornika.

Korištenje *DCT*-a ima mnogo prednosti u odnosu na ostale instrumente. Prvenstveno, njegova je primjena vrlo ekonomična – istraživači mogu u vrlo kratkome vremenskom razdoblju prikupiti relativno mnogo podataka. Nadalje, *DCT*-om se mogu kreirati modeli odgovaranja čija je prisutnost vjerojatna i u spontanim oblicima komunikacije, dapače, stereotipnost odgovora ukazuje na njihovu društvenu prihvatljivost u danoj situaciji. *DCT* je posebno prikladan za korištenje u međujezičnim pragmatičkim istraživanjima (Nurani, 2009, prema Nelson, Carson, Al Batal i El Bakary, 2002) jer ga je moguće neposredno primijeniti na ispitanicima s različitim kulturološkim pozadinama, dok primjerice, kulturološka varijabilnost može biti ozbiljna prepreka u istraživanjima na terenu. Kwon (2004) ističe da *DCT* dopušta ispitanicima variranje odgovora ovisno o socijalnim okolnostima komunikacijske situacije, primjerice odnosima moći između govornika i sugovornika. Još jedna od prednosti *DCT*-a jest činjenica da služi kao kognitivni okidač prototipnih odgovora kod ispitanika. Kod prirodno postojećih podataka, vjerojatnije je isticanje nepredvidljivih jezičnih pojava, poput ponavljanja nekih riječi i preusmjeravanja pažnje. Imaginarne situacije konstruirane u *DCT*-ima zasnovane su na stvarnim uvjetima, što potencira produkciju autentičnih jezičnih obrazaca. U slučajevima kada je cilj pragmatičkog istraživanja informirati sudionike o strategijama implementacije određenih jezičnih obrazaca, *DCT* se pokazuje kao vrlo funkcionalan instrument u osvješćivanju sociopragmatičkih strategija i mogućnosti jezičnog odabira. Njegova primjena također omogućava prikupljanje reprezentativnog uzorka nekih pragmatičkih obrazaca koji su vrlo rijetki u prirodno postojećim sekvencama govora (Kwon, 2004).

Međutim, DTC nije pogodan za proučavanje pragmatičkih aspekta komunikacijske dinamike. Važno je uzeti u obzir da je DTC pisana hipotetska situacija koja ne ostvaruje psihosocijalne elemente interakcije između sudionika. Stvarne interakcije nema pa tako ni stvarnih posljedica za sudionike, što uvjetuje njihove reakcije i na temelju čega Beebe i Cummings (1996) navode glavne nedostatke uporabe DCT-a. Prvenstveno dolazi do razlike između odgovora na DCT, što stilske, što funkcionalne. Zatim, rezultati DCT-a lišeni su neverbalnih elemenata poput tona i boje glas. Osim toga, nekada ispitanici produciraju odgovore kako bi na prihvatljiv način zadovoljili interes istraživača, iako bi možda u stvarnim situacijama, ovisno o strukturi socijalnog konteksta, radije primijenili strategiju izbjegavanja.

Igra uloga

Igra uloga postupak je prikupljanja podataka pri kojem su sudionici zamoljeni da odglume razgovore koje bi vodili u određenim situacijama koje su im opisali istraživači. Komunikacija koju sudionici predstavljaju trebala bi odražavati njihov način komuniciranja u stvarnim situacijama. Tu metodu može se primijeniti na dva načina. Prvi se odnosi na igre uloga koje se razlikuju od stvarnih uloga sudionika (*role plays*); primjerice, studenti glume profesore, djeca roditelje i slično; drugi na igre uloga (*role enactments*) koje su odgovarajuće ulogama koje sudionici igraju u stvarnome životu; studenti glume studente, profesori profesore, itd. (Jucker, 2009). Osim sadržajno, igra uloga može varirati i stupnjem strukturiranosti koji su istraživači zadali sudionicima.

Igra uloga otvorenog tipa ima brojne prednosti iz aspekta pragmatičkog istraživanja. Njihova primjena omogućuje proučavanje pragmatičkih pojava u njihovom punom razgovornom kontekstu, što znači da ih je moguće strateški planirati, pratiti od samih začetaka te analizirati njihovu realizaciju, kao i psihosocijalne implikacije za sudionike. Upute koje se daju sudionicima uvjetuju njihove uloge, početne situacije i komunikacijske ciljeve, no ne određuju tijekom samih razgovora niti način na koji će se ti komunikacijski ciljevi ostvariti (Kasper i Dahl, 1991).

Ishodi razgovora rezultat su stvarne interakcije među sudionicima, što i njih same čini stvarnima. U odnosu na rezultate primjene DCT-a, rezultati igre uloga pružaju mnogo bogatiji izvor podataka. Njima je predstavljena ne samo stvarna jezična produkcija već i sustav izmjene govornika i redosljed govorenja, improvizirani iskazi nastali na temelju kongruentnosti komunikacijskih ciljeva te pregovaranje semantičkog i pragmatičkog značenja iskaza. Sve su to karakteristike prirodno postojećih podataka koji se mogu prikupiti primjenom *metode bilježnice*, no igra uloga ima još jednu značajnu prednost. Naime, ta se metoda primjenjuje u dogovoru sa sudionicima te se, sukladno tomu, njezina primjena i realizacija mogu snimati. Istraživaču to omogućuje

nebrojno mnogo pregledavanja i/ili preslušavanja razgovora i, samim time, kvalitetniju obradu rezultata. Međutim, reprodukciji materijala neminovno prethodi transkripcija. Kasper i Dahl (1991) navode da je kod transkripcije prosječne opširnosti odnos obrađenoga vremena i vremena uloženog u obradu 1:10. Najviše vremena pri obradi iziskuje kodiranje je-zičnih obrazaca, koje je posebno zahtjevno kod posve nestrukturiranih oblika igre uloga. Pragmatičke je obrasce često nemoguće jednoznačno odrediti, a time i identificirati i kvantificirati.

Neuropragmatičke metode

Neuropragmatika, istražujući komunikacijsku uporabu jezika, proučava moždane mehanizme i načine na koje oni omogućuju umne i motoričke radnje te utjecaj okoline na oblikovanje i funkcioniranje tih mehanizama (Stemmer i Schönle, 2000). Korištenje jezika uvjetovano je unutrašnjim (jezična kompetencija govornika, sposobnost pamćenja, trenutačno emocionalno stanje itd.) i vanjskim čimbenicima (kontekst komunikacijske situacije, socijalni odnosi među sugovornicima, kulturalne odrednice itd.) koji međudjeluju i, samim time, njegovo je proučavanje s neuropragmatičkog stajališta vrlo složeno i zahtjevno. Neuropragmatika koristi metode psiholingvistike i neuroznanosti (Van Berkum, 2009), a Stemmer i Schönle (2000) navode nekoliko različitih pristupa koji se međusobno nadopunjuju.

Pristup preslikavanja moždane aktivnosti

U okviru ovog pristupa mozak se promatra kao konstelaciju specijaliziranih moždanih sklopova i sustava koji dovode do umnih stanja poput želja, namjera, vjerovanja i drugih (Stemmer i Schönle, 2000), koji motiviraju i uvjetuju jezičnu produkciju. Ostvarivanjem uvida u prirodu moždane aktivnosti, istraživači otkrivaju koji mentalni sklopovi i sustavi sudjeluju u realizaciji pojedinih pragmatičkih obrazaca. Najčešće se primjenjuju kombinacije dvaju ili više vrsta instrumenata.

Prvenstveno, potrebno je koristiti posebno konstruirane instrumente koji stimuliraju pragmatičku produkciju (primjerice, DCT, igra uloga i slično), a zatim primijeniti tehnike preslikavanja moždane aktivnosti kojima se moguće pratiti vremensku i prostornu dinamiku mozga. Među tim tehnikama najistaknutija je elektroencefalografija – registracija polarizacije neurona (napona) u različitim područjima mozga, koja se vrši pomoću EEG uređaja. Neuronu se mogu pratiti i pomoću magnetne encefalografije (MEG). Također, često se koristi i funkcionalna magnetska rezonanca (fMRI) pomoću koje se prate promjene u hemodinamici, odnosno protoku krvi. Aktivnost mozga može se pratiti i tomografijom protonske emisije (PET), pri čemu se

koriste niske doze radioaktivnih šećera (WOD, "encephalography", *n.*, "tomography", *n.*).

Biokemijski i psihofarmakološki pristup

Ova dva pristupa proučavaju biokemijsku uvjetovanost pragmatičkih obrazaca (Stemmer i Schönle, 2000). Istraživanja su izrazito interdisciplinarne prirode, a osim instrumenata za stimulaciju pragmatičke produkcije, zahtijevaju i, primjerice, hematološka i endokrinološka ispitivanja.

Ritmički pristup

Istraživači pokušavaju objasniti povezanost, primjerice, sna i/ili njegova nedostatka s realizacijom pragmatičkih fenomena (Stemmer i Schönle, 2000). Također, pokušava se utvrditi uloga snova i njihovih doživljaja u kognitivnim procesima. Međutim, odabir metodologije u takvim istraživanjima posebno je osjetljivo pitanje i zahtijeva dugo i pomno planiranje.

Osim tih, Stemmer i Schönle (2000) navode i ontogenetski i filogenetski pristup, te kognitivni i socijalni pristup. Istraživanja u kojima se primjenjuju te metode imaju mnogo prednosti; egzaktna su i precizna, a njihovu autentičnost ne može se dovesti u pitanje. Međutim, postoje i određeni nedostaci. Primjerice, metode preslikavanja moždane aktivnosti uspješno odražavaju prostornu dinamiku funkcioniranja mozga, ali vremenska im je sastavnica jedna od slabijih točaka (Occhionero, 2004). Slika moždane aktivnosti kasni za stvarnom jezičnom produkcijom, što može znatno utjecati na rezultate. Osim toga, neuropragmatička istraživanja zahtijevaju izdašne resurse, opremu i posebno osposobljene ispitivače. Van Berkum (2010) također ukazuje na važnost višedimenzionalne interdisciplinarnosti neuropragmatičkih istraživanja, odnosno da je osim posuđivanja metodologije i instrumenata, potrebno uzeti u obzir i relevantne spoznaje iz područja kognitivnih neuroznanosti.

Kombinirane metode prikupljanja podataka

Ponekad je moguće u okviru istoga istraživanja primjenjivati različite metode u različite svrhe. Jedna se metoda može koristiti za prikupljanje podataka iz primarnih izvora, i to pomoću instrumenta koji je konstruiran na temelju podataka dobivenih primjenom druge metode (Kasper i Dahl, 1991). U tome se slučaju prva metoda naziva primarnom, a potonja sekundarnom metodom. Naravno, u istraživanju je moguće i ravnopravno primjenjivati dvije ili više metoda prikupljanja podataka koje komplementarno odgovaraju na istraživačka pitanja. Također, više se metoda može primijeniti upravo ne

bi li se usporedile različite tehnike prikupljanja podataka te razmotrile njihove prednosti, nedostaci i prostor za poboljšanje.

Kada se različite metode primjenjuju komplementarno, obično se uz jezične sekvence prikupljaju i metapragmatičke procjene. Najčešće se primjenjuju sljedeće vrste procjenjivanja: procjene kontekstualnih faktora koji utječu na ispitanikovu percepciju pragmatičkih pojava (i koji mogu objasniti obrasce njihove realizacije) i procjene jezične realizacije tih pragmatičkih promjena, primjerice njihove izravnosti, učtivosti i prikladnosti u danom kontekstu (Kasper i Dahl, 1991). Dobivene se procjene mogu promatrati i kao nezavisne varijable u istraživanju, za objašnjavanje ili predviđanje vrijednosti pojedinih pragmatičkih pojava i njihove realizacije.

Kombinirani pristupi u istraživanju pragmatičke kompetencije

Kasper i Dahl (1991) navode primjere kombiniranja dviju različitih metoda prikupljanja podataka u istraživanju pragmatičkog razumijevanja. Rintell (1984) je proučavao kako neizvorni govornici doživljavaju iskazivanje emocija, i to kombinirajući provjeru razine percepcije sa zadatkom metapragmatičkog procjenjivanja. Nakon slušanja snimljenih razgovora, ispitanici su identificirali emocije te procjenjivali njihov intenzitet. Njihova uspješnost nije bila uvjetovana dobi ili rodom, već stupnjem poznavanja jezika koji se istraživao. Također, zapažene su razlike između sudionika s različitim materinjim jezikom, Kineza, Arapa i Španjolaca.

Carell (1979-81, u Kasper i Dahl, 1991) je proučavala načine na koje djeca izvorni govornici doživljavaju zahtjeve te okolnosti koje utječu na njihovo razumijevanje. Utvrdila je da pri percepciji tih pragmatičkih obrazaca kontekst komunikacijske situacije ima znatno veću ulogu od samoga jezičnoga sadržaja. Ervin-Tripp, Strage, Lampert i Bell (1987, u Kasper i Dahl, 1991) bavili su se istim istraživačkim pitanjem, no njihovi su ispitanici bili neizvorni govornici. Oni su otkrili da su djeca u tumačenju iskaza najviše koristila strategije zaključivanja. Kada bi kriterij uspješnosti razumijevanja pragmatičkih obrazaca bio samo poznavanje leksika određenog jezika, neizvorni bi govornici bili relativno neuspješni, no pokazalo se da dob ispitanika i društveno iskustvo također predstavljaju važne faktore u području pragmatičke kompetencije.

Kombiniranje metoda jezične produkcije i metapragmatičkih procjena

Ove se dvije metode zajedno primjenjuju u svrhu stvaranja empirijske osnove za objašnjavanje pragmatičkih obrazaca i njihove realizacije, posebice u okviru kontekstualnih ograničenja komunikacijskih situacija i strategija zaključivanja koje govornici primjenjuju. Metapragmatičke procjene i

njihovi rezultati mogu imati afirmativnu, ali i korektivnu ulogu kada je u pitanju razmatranje vrijednosti i težine kontekstualnih faktora u instrumentima koje istraživač primjenjuje za primarno skupljanje podataka. To je osobito važno u međukulturalnim istraživanjima, gdje istraživač nije član dominantne kulture te ne poznaje u potpunosti vrijednosti, stavove i norme do kojih njegovi ispitanici drže. Rezultati metapragmatičkih procjena pomažu u razumijevanju i objašnjavanju motiviranosti pojedinih oblika te preferencije određenih pragmatičkih strategija.

Zaključak

Raznolikost u istraživanjima iz područja pragmatike posebno se očituje u raznolikosti metodoloških orijentacija te izboru postupaka i instrumenata prikupljanja podataka koji istraživači primjenjuju. Razvoj kognitivnih i neuroznosti otvara prostor za interdisciplinarne metodološke pristupe i inovativnost u području pragmatičkih istraživanja. Pri razmatranju pojedinih mogućnosti valja uzeti u obzir mnoge faktore, počevši od autentičnosti podataka, uloge i stupnja angažiranosti ispitanika, mogućnosti nadzora kontekstualnih varijabli u komunikacijskoj situaciji, dostupnosti podataka, ekonomičnosti provođenja istraživanja i tako dalje.

Svaki od pristupa i instrumenata ima svoje prednosti i nedostatke, savršena istraživačka metoda ne postoji. Međutim, ovisno o prirodi istraživačkih pitanja i problema, demografskim obilježjima ispitanika i dostupnosti materijalnih resursa, istraživač će odabrati onu metodu ili kombinaciju metoda koje će mu omogućiti prikupljanje podataka prikladnih za obradu te donošenje zaključaka o istraživanoj pragmatičkoj pojavi.

Literatura

- Beebe, L., Cummings, M. (1996) „Natural speech act data versus written questionnaire data: How data collection method affects speech act performance“, *Speech acts across cultures: Challenges to communication in a second language*, S. Gass i J. Neu (ur.), 65–86. Mouton de Gruyter, Berlin/New York.
- Billmyer, K., Varghese, M. (2000) „Investigating instrument-based pragmatic variability: Effects of enhancing discourse completion tests“, *Applied Linguistics*, 21/4, 517-552.
- Blečić, M. (2010) *Govorni činovi (diplomski rad)*, Filozofski Fakultet u Rijeci, Rijeka. http://www.ffri.uniri.hr/datoteke/Filozofija/Goga/blei-diplomski_rad.pdf
- Clark, H. H., Bangerter, A. (2004) „Changing ideas about reference“, u: *Experimental Pragmatics (Palgrave Studies in Pragmatics, Language and*

- Cognition*), Noveck, I.A., Sperber, D. (ur.), 25–49, Palgrave Macmillan, Houndmills.
- Green, M. (2007) „Speech Acts“, na *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, ur. Edward N. Zalta. <http://plato.stanford.edu/entries/speech-acts/>
- Jucker, A. H. (2009) „Speech act research between armchair, field and laboratory: The case of compliments“, *Journal of Pragmatics*, 41, 1611–1635.
- Kasper, G., Dahl, M. (1991) „Research methods in interlanguage pragmatics“, *Studies in Second Language Acquisition*, 18/21, 49–69.
- Kwon, J. (2004) „Expressing refusals in Korean and in American English“, *Multilingua*, 23, 339–364.
- Labov, W. (1972) *Sociolinguistic patterns*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia.
- Manes, J., Wolfson, N. (1981) The compliment formula. In *Conversational Routine: Explorations in Standardized Communication Situations and Prepatterned Speech*, F. Coulmas (ur.), 115–132. Mouton de Gruyter, Berlin/New York.
- Nurani, L. M. (2009) „Methodological issue in pragmatic research: is discourse completion test a reliable data collection instrument?“, *Jurnal Sosio-teknologi : Menyikapi Wacana Kehumanitisan Pada Proses Demokratisasi di Indonesia* 17/8, 667–678.
- Occhionero, M. (2004) „Mental Processes and the Brain During Dreams“, *Dreaming*, 14/1: 54–64.
- Rintell, E. (1981) „Sociolinguistic variation and pragmatic ability: A look at learners“ *International Journal of the Sociology of Language*, 27, 11–34.
- Rose, K. (1997) „Film in interlanguage pragmatics“, *Perspectives: Working Papers, Department of English, City University of Hong Kong* 9, 1, 111–144.
- Rose, K. (2001) „Compliments and compliment responses in film: Implications for pragmatics research and language teaching“, *IRAL* 39, 309–326.
- Saville-Troike, M. (1989) *The Ethnography of Communication: An Introduction* (second ed.). Blackwell, Oxford.
- Stemmer, B., Schönle, P.W. (2000) „Neuropragmatics in the 21st century“, *Brain and Language*, 71/1, 233–236.
- Van Berkum, J.J.A. (2009) „The Neuropragmatics of 'Simple' Utterance Comprehension: an ERP Review“, *Semantics and Pragmatics: From Experiment to Theory* Sauerland, U., Yatsushiro, K. (ur.), 276–316. Palgrave Macmillan, Berlin.
- Van Berkum, J.J.A. (2010) „The brain is a prediction machine that cares about good and bad – Any implications for neuropragmatics?“, *Italian Journal of Linguistics*, 21.1, 181–208.
- Webster's Online Dictionary with Multilingual Thesaurus Translation*
<http://www.websters-online-dictionary.org/>
- Yule, George (1996) *Pragmatics*. Oxford University Press, Oxford.